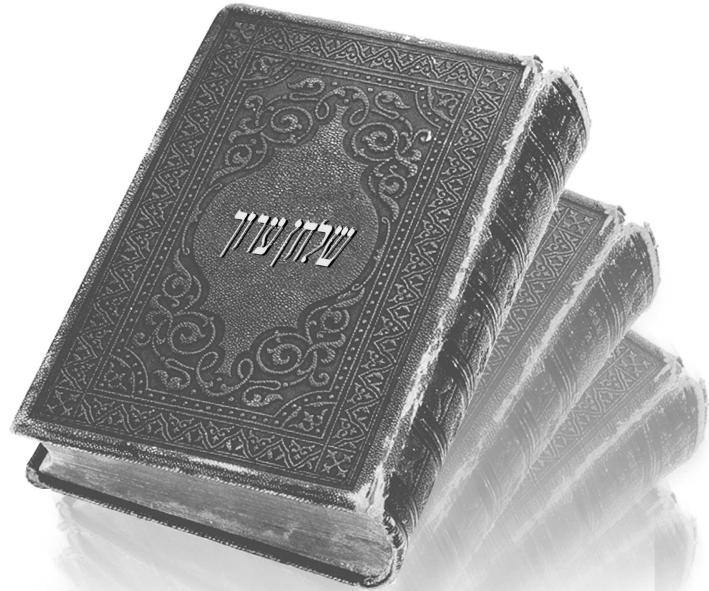

קנין הלכה

3

מראי מקומות

מס' 18

חודש מנחם אב תשפ"א

יו"ד הלכות תערוכות

השלמת כללי ספק ספיקא

ס"ק יז עד הסוף

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

בסעיפים הבאים [זי-כד] עוסק הש"ך בדיני ספיקות וברינו ביטול ברוב באיסורים דרבנן.

ס"ק יז-יח

בסעיפים יז-יח מחלק הש"ך בין סוגים שונים של איסורים דרבנן, ומתבארים בדבריו שלשה אופנים של איסורים דרבנן:

א. איסור דרבנן שתיקוהו חכמים כדי שלא ישל באיסור תורה, אך בחתיכה זו עצמה אין חשש איסור תורה כלל, כגון ביצת נבילה [דאסרוה חכמים כדי שלא יבוא לאכול ביצת טריפה], או בישולי גויים [שאסרום חכמים משום חשש חתנות].

איסור זה אינו בטל ברוב [אם הוא דבר חשוב או דבר שבמנין], ולכן ביצת נבילה שנתערבה בכיצים של היתר אינה בטלה ברוב.

ולענין דיני ספיקות כתב הש"ך דאמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא, והיינו שאם יש לו ספק אם ביצה זו היא ביצת נבילה או ביצה של היתר הרי היא מותרת.¹

ב. איסור דרבנן שתיקוהו חכמים מחמת חשש איסור בגופו, כגון גבינות של גויים שאסרו משום דפעמים מעמידים אותן בעור של קיבת נבילה, [ומ"מ אין בו חשש איסור תורה, שרוב בנ"א אינם מעמידים בעור הקיבה רק בקיבתה עצמה שהיא פירשא בעלמא]:

א [דעת האו"ה והש"ך שאיסור זה חמיר טפי, ומלבד שאינה בטלה ברוב [אם תהא זו חתיכה הראויה להתכבד], גם לא אמרינן בזה דספיקא דרבנן לקולא.²

וכתב הש"ך דלענין ספיקות דנו חכמים כודאי איסור דאורייתא, ולכן כתב האו"ה [כלל מג ס"א] בשם הר"ש ב"ר ברוך דאם ישראל הפקיד אצל נכרי גבינה ויש חשש שמא החליפה הנכרי בגבינה שלו, ה"ז אסור.³

ב [דעת הפר"ח [דיני ס"ס ס"ק יד] שגם באיסור דרבנן דוגמת גבינות הקילו חכמים בספיקו, אף שטעם האיסור הוא משום חשש איסור תורה. עיקר ראייתו של הפר"ח הוא מדברי הרשב"א [תורת הבית הארוך בית ד שער ג] שכתב שנבינות של גויים נחשבים איסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, ולכן התיר הרשב"א לבטל איסור זה לכתחילה. ומבואר מזה שאיסור גבינת עכו"ם קיל טפי משאר איסורים דרבנן, ודלא כהש"ך שנקט שזה איסור חמיר טפי.⁴

ביאורים והערות

1. אעפ"כ אין להתיר בכיצה שנתערבה ברוב היתר לקחת ביצה אחת מהתערובת ולהתירה מדין ספיקא דרבנן, וכתב הפ"מ ג [ש"ד ס"ק יז] הטעם משום דאיקבע בתערובת זו איסור, והוי קבוע דרבנן, וכמחצה על מחצה, וראה להלן [ס"ק כא] שאין מתירים איסור דרבנן שנתערב בהיתר חד בחד.

2. מה דפשוט לש"ך שגבינת נכרים אינה בטילה אם היא חהר"ל, כן נקטו גם הב"ח [סי' קיז] והפר"ח [שם], אמנם הט"ז [סי' קא ס"ק ד] והתורת השלמים [כלל סג אות ל] כתבו שאין בגבינת נכרים דין חהר"ל, כיון שאין איסורה מחמת עצמה רק מחמת טעם איסור שנתערב בה [אם העמידה בעור קיבת נבילה], והב"ח והש"ך סוברים שחכמים עשו את הגבינה כגופו של איסור. וכתב הפר"ח ראה לזה מהא דאסרו גבינת נכרים אף אם העמידה בעשבים.

3. ולא אמרינן דהוי ספק ספיקא, ספק לא הוחלפה ואת"ל הוחלפה בשל נכרי אולי גבינת הנכרי לא הועמדה באיסור, דכיון שדנו אותה כודאי איסור לכן אין זה ס"ס. אמנם כתב הש"ך שאם גבינה זו [שיש בה ספק אם היא גבינת נכרים] נתערבה ברוב היתר ה"ז מותר, ולא אמרינן שזה אסור כדן ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, דאיסור של ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת לא נאסר אלא באיסור תורה ממש ולא בגבינת נכרים, והטעם משום דמדין תורה גם ספק אחד בגוף וכו' הוי ס"ס ורק רבנן אסרוהו, ולא אסרו אלא באיסור תורה ממש ולא בדרבנן.

4. בספר בדי השולחן [כללי ס"ס סעיף יח ד"ה גבינה] הביא עוד מדברי הרמב"ן [המובאים בספר תורת הבית בית ד' שער א (דף יז:)] הסובר דאיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה בטל ברוב אף בלח בלח, וא"צ שישם, ונקט לדוגמא גבינת נכרים ותרומת חו"ל.

קנין הלכה

והחכמת אדם [כלל סג דין כב] פסק כהש"ך להחמיר בספק גבינת נכרים. וכתב החכמ"א [שם] שגם חלב עכו"ם דינו לענין זה כגבינת עכו"ם וספיקו אסור, כיון שאסרוהו חכמים מחשש שמא עירבו בו חלב טמא.

ג. בשר שנתעלם מן העין אף שאיסורו הוא משום שמא נתחלף בבשר נבילה, והיינו שיש בו עצמו חשש איסור תורה, מ"מ אינו דומה לגבינות הנכרים, והטעם משום שגזירה זו של בשר שנתעלם מן העין אינה אלא חומרא שהחמירו חכמים, וגם יש כמה אמוראים שלא החמירו בזה. וכתב הש"ך בשם האו"ה שאיסור זה קיל טפי אף מביצת נבילה, ואם נתערבה חתיכה של בשר שנתעלם מן העין ברוב חתיכות היתר הרי היא מותרת. [בטעם ההיתר כתב הש"ך בכללים הקצרים שהוא מטעם ביטול ברוב, אמנם בכללים הארוכים כתב הטעם משום ספק ספיקא, ספק מחמת התערובת, שמא חתיכה זו אינה החתיכה שנתעלמה מן העין, ואת"ל זו היא אולי לא הוחלפה.⁵ ואין להקשות דהוי ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, משום דברבנן לא אסרו זאת וכמבואר ברמ"א בסעיף ט.⁶]

ס"ק י"א

ספק באיסור תורה אשר מסיבה היצונית נעשה ספק דרבנן

כתב הדרכי משה [סוף סי' נז] דיש להקשות לפי ר"י הסובר שספק טריפה שנתערב באחרות אסור [ואין בו היתר של ס"ס], דמ"מ יהא מותר מדין ספיקא דרבנן לקולא, שהרי מן התורה יש כאן ביטול ברוב, ורק מדרבנן אינו בטל. וכתב הד"מ שמבואר מזה שספק באיסור תורה אשר מצד אחר נעשה איסור דרבנן [כגון הכא שנתערב ובטל ברוב מן התורה] ספקו אסור, ואין אומרים בזה דין סד"ר לקולא.

וכן פסק הש"ך [כאן] וכן כתב הט"ז [סי' סו], וכן הביאו האחרונים בשם שו"ת מהריב"ל [ח"ג סי' קג] ונקטו כן האחרונים למעשה.⁷

ביאורים והערות

עוד הביא שם את קושית הפמ"ג [סי' קיא ש"ד ס"ק ב] מדברי הרשב"א [תורת הבית הקצר בית ד שער ב דף כ: ב' קדירות האחת היתר והאחת איסור ונפלו לתוכן שתי גבינות אחת של ישראל ואחת של נכרים, מקילין לתלות שהגבינה האסורה נפלה לתוך הקדירה האסורה, ומותר לאכול את הקדירה של הגבינה, והרי קולא זו שייכא רק באיסור דרבנן, ומשום דספיקא דרבנן לקולא כמבואר בש"ך [סימן קיא ס"ק א], ומבואר מזה שמתייחסים לאיסור גבינת נכרים כמו לשאר איסורים דרבנן שספיקן להקל. [והש"ך עצמו הביא את דברי הרשב"א האלו בסי' קיא ס"ק ב].

5. ומ"מ מבואר בש"ך דבעינן נמי ביטול ברוב, שאם לא נתערבה חתיכה זו ברוב רק חד בחד אינה מותרת, דתערובת חד בחד גזרו גם בבשר שנתעלם מן העין, דבחד בחד חשבינן כל א' מהן כגופו של איסור.

תוספת עיון.

6. בספר תורת השלמים [הערות לס"ס דהש"ך אות כז] הקשה על הש"ך מדברי הרמ"א [סי' סג ס"ב] שכתב שהמנהג להקל בבשר שנתעלם מן העין אלא אם יש ריעותא, שלא מצאו במקום שהניחו, ובכה"ג הוי חשש גמור מדרבנן ולא רק חומרא בעלמא. וא"כ צ"ע מש"כ הש"ך בדין בשר שנתעלם מן העין דמקילינן בספיקו ובתערובתו, דממ"נ אם מצאו במקום שהניחו הא נהגינן להקל בו, ואם מצאו במקום אחר ה"ו חשש גמור, ואף שאינו אלא מדרבנן מ"מ רבנן גזרו לחוש שמא חתיכה זו עצמה אסורה מן התורה, ולפי חילוקי הש"ך היה צריך לדמותו לדין גבינות הנכרים דמחמירינן בספיקן ובתערובתן. [אמנם לפי הפר"ח שמיקל בספק בגבינות הנכרים ה"נ יש להקל בספק בבשר שנתעלם מן העין אף בדאיכא ריעותא].

7. בגליון מהרש"א ציין לדברי הר"ף [פסחים פרק כל שעה דף יב. מדפי הרי"ף] שכתב לגבי שעורים שנלתתו באופן שנחלקו אמוראים אם יש בהן חשש חימוץ, דשעורים אלו אסורות משום דספיקא דאורייתא לחומרא. אמנם הוסיף הרי"ף דאם נפלו ב' או ג' שעורים כאלו לתבשיל בתוך הפסח, באופן שיש שישים נגדן, יש להקל דאף שחמץ בפסח במשהו מ"מ אין זה אלא מדרבנן, דמן התורה בטל טעם

קנין הלכה

ונמצא שבדברי ר"י הנוקט דספק אחד בנוף וספק אחד בתערובת אין היתר של ס"ס, וכן פסק השו"ע [בסעיף ט], מבוארת גם החלכה בדין ספיקא דרבנן, דבאופן זה לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא.

הטעם דלא אמרינן בזה דין ספיקא דרבנן לקולא

בשו"ת רע"א [סי' מט] כתב שיש מקום לבאר דין זה בשני אופנים:

א. בשו"ת מהריב"ל [ח"ג סי' קג] משמע שהטעם הוא משום דאמרינן קם דינא, דכבר הוקבע דין החתיכה לאיסור, שהרי בחתיכה עצמה היה זה ספיקא דאורייתא, ולכן אף שנתגלגל עתה הדבר למצב שאין בו כלל איסור תורה, מ"מ מחמירנן בספיקו.

ב. רע"א עצמו דן לומר שאין זה משום דקם דינא, אלא משום דגם עכשיו [שנתערבה החתיכה] עיקר הספק הוא בדאורייתא, ולו יצוייר שנוכל להכיר איזו היא החתיכה המסופקת ויהא בה עצמה ספק דאורייתא, לכן אין מקילין בזה.⁸

בדברי הש"ך [ס"ק יב] בענין שתי קדירות

הש"ך הקשה על עיקר יסוד הנ"ל של הד"מ [שדבר שעיקרו דאורייתא אין אומרים בו ספיקא דרבנן לקולא] מהדין המבואר [בסי' קיא ס"ד], דשתי קדירות האחת איסור והאחת היתר ונפלה חתיכת איסור מאותו המין לאחת מהן ואין ידוע לאיזו, ויש רוב בקדירות ההיתר כנגד האיסור, דקדירות ההיתר מותרות, דמן התורה מן במינו בטל ברוב ורק מדרבנן בעינן שישים, ולכן מקילין

ביאורים והערות

השעורים בשישים, וכיון ששעורים אלו אינן חמץ ודאי רק ספק חמץ הרי זה ספיקא דרבנן ולקולא. וכתב הר"ן [שם ד"ה כיון] סיוע לדברי הרי"ף מהגמ' פסחים [דף מד.] בדין ב' קופות האחת של תרומה והאחת של היתר, והיו לפניו ב' סאין האחת של חולין והאחת של תרומה, ונפלה סאה אחת לכל קדירה דמותרין משום דמקילין לומר תרומה לתוך תרומה נפלה. ומבואר בגמ' הטעם משום דאף אם נפלה הסאה של התרומה לתוך החולין הרי היא בטילה ברוב מן התורה, ורק מדרבנן אסורה, וכתב הר"ן שמבואר מזה שאף כאשר עיקר האיסור הוא מן התורה, מ"מ כאשר יש ביטול ברוב מן התורה ורק מדרבנן אינו בטל, אמרינן בזה דיני ספיקא דרבנן לקולא. ומבואר מזה שהרי"ף והר"ן חולקין על היסוד הנ"ל שלמד הד"מ מדברי הראשונים דלא אמרינן בכה"ג סד"ר לקולא. אמנם מאחר שהשו"ע [סעיף ט] פסק כר"י דספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת אסור, משמע דלא נקט להלכה כהרי"ף והר"ן, דלשיטתם אף אם נקוט דאין בזה היתר של ס"ס מ"מ יש להתיר מדין ספיקא דרבנן לקולא.

8. וכתב רע"א נפק"מ בין הטעמים בכלי שנתבשל בו בשר שהיה ידוע לנו בשעת הבישול אם הוא כשר או טרף, ולאחר שעברו כמה ימים וכבר נפגם הבלוע בכלי, נולד לנו ספק אם המאכל היה כשר או טרף. בציוור כזה לא שייך לומר דקם דינא, משום דכאשר היה הבלוע בן יומו היינו זכורים אם היה כשר או טרף ורק עכשיו אנו מסופקים, וא"כ לפי טעמו של מהריב"ל יש להקל ולבשל בכלי זה מאכל היתר, אך לפי הטעם השני [שעיקר הספק שייך בדאורייתא גם עכשיו], כתב רע"א דה"נ בבלוע שאינו בן יומו עיקר הבלוע אסור מן התורה [אם היה זה מאכל טרף], ורק אינו אוסר את מה שנתבשל בקדירה, והיינו לפי הרשב"א [הובא לעיל סי' קג] הסובר שבכלי שאינו בן יומו עיקר הבלוע אוסר גם עכשיו מן התורה אלא שהוא פוגם תערובתו, וא"כ הא שורש הספק הוא בדאורייתא. [אמנם הוסיף רע"א דלפי הר"ן שהבלוע עצמו כבר נפגם ונפסל ואין בו איסור תורה, יהא ספק זה מותר אף להטעם השני].

והנה הד"מ כתב דיסוד הדברים מובאים גם באיסור והיתר [כלל כה דין יב], והביא הש"ך את הדברים, ולפי ביאור הש"ך [לעיל ס"ק יז-יח] איירי האו"ה באיסור גבינות הנכרים וכיו"ב, שעיקר חשש האיסור הוא שמא יש כאן איסור תורה, אלא שאינו בגדר ספק איסור תורה משום שלא שכח שיעמידו הגבינה בעור הקיבה, ובציוור זה לא שייך כלל הטעם של קם דינא. אמנם הטעם השני של רע"א שייך כאן, לו יצוייר שיבוא אליהו ויברר שגבינה זו הועמדה בעור קיבת נבילה. [אמנם האו"ה והד"מ והשו"ע לא כתבו כלל כדברי רע"א שהטעם להחמיר הוא משום שהאיסור עשוי להתברר, ולכאורה משמע שאסרו בכל גוונא ששורש האיסור הוא מן התורה, אף שמצד אחר נעשה לאיסור דרבנן או לחשש דרבנן].

קנין הלכה

בספק זה ואמרינן שהחתיכה נפלה לקדירת האיסור, והרי גם שם עיקר האיסור הוא מן התורה ורק מחמת הביטול ברוב נעשה כאן ספק דרבנן.

ותירץ הש"ך דכל היסוד הנ"ל של הד"מ נאמר רק באופן שיש ריעותא לפנינו, שנתערב ספק טריפה בתוך חתיכות של היתר וא"א לומר שלא איתרעא חזקת ההיתר כלל, אבל בציוור של סי' קיא קדירת ההיתר היתה מותרת ואין אנו יודעים כלל אם נפל לתוכה איסור, ובכה"ג שאפשר שאין כאן איסור כלל, אין מחמירים כבספק דאורייתא.

ובספר תורת השלמים [כללי ס"ס אות לג] כתב לחלק באופן אחר בין הנידון של ספק טריפה שנתערב [דלגביו לא אמרינן ספק דרבנן לקולא] לבין הנידון של סימן קיא, דבספק טריפה שנתערב עיקר הספק הוא בדאורייתא, אם חתיכה זו טריפה או אינה טריפה, אלא שנתגלגל ובא להיות ספק דרבנן, אך בנידון של סי' קיא [ס"ד] אין שום ספק על חתיכת האיסור דאסורה היא בודאי, וכל הספק הוא במאורע של נפילתה, וברור לנו שנפילה זו אינה אוסרת מהתורה, וא"כ כל הספק נולד בדרבנן, ובוה אמרינן ספק דרבנן לקולא.⁹

והובאו דברי התורת השלמים גם בפמ"ג [ש"ד על כללי ס"ס ס"ק יט].¹⁰

במקרה שלא נודע הספק עד שנתגלגל לדרבנן

כתב הש"ך [כללים הקצרים ס"ק יט] שהאיסור של ספק שיסודו בדאורייתא ונתגלגל לדרבנן הוא אף באופן שלא נודע הספק אלא לאחר שנתגלגל לדרבנן, ולא כתב הש"ך שאפשר להקל בזה במקום הפסד מרובה וסעודת מצוה.

ולעיל [כללים הקצרים ס"ק א] לענין ספק אחד בנוף וספק אחד בתערובת כתב הש"ך להקל בהפ"מ וסעודת מצוה.¹¹ אמנם הפמ"ג [כללי ס"ס ש"ד ס"ק א] ורע"א [שו"ת סי' עט] כתבו שלפי מהר"י בן לב יש מקום להקל גם בספק שנתגלגל לדרבנן אם הוא במקום הפ"מ וסעודת מצוה.

ביאורים והערות

9. ולכאורה מדברי הד"מ נראה דלא ס"ל כסברת התוה"ש הזו, שהרי הד"מ סיים שכדבריו מבואר באו"ה [כלל כה סי"ב], וכפי שהבאנו לעיל [תחילת ס"ק יט], והרי שם לא איירי באופן שהיה ספק דאורייתא על חתיכה מסוימת, ונהפך ספק זה ע"י סיבה חיצונית לספק דרבנן, אלא כל החשש מתחילתו הוא מדרבנן שמא הועמדה הגבינה בעור קיבת נבילה, וצ"ב.

10. עיי"ש בתוה"ש שכתב שבסברא זו מבואר דין נוסף שהקילו בו מטעם סד"ר לקולא, ואשר לפי הש"ך לכאורה צ"ע למה הקילו, והוא בדין המבואר [סי' צח ס"ב] דאם נפל איסור לקדירת היתר מן במינו וידוע שיש רוב, אך היה ספק אם יש שישים, ונשפך מקדירת ההיתר באופן שא"א למדוד אם היו שישים, כתב השו"ע להקל בזה מדין ספיקא דרבנן לקולא, ומקורו בדברי הראשונים. והרי גם שם האיסור עצמו הוא מדאורייתא ורק מצד הביטול נעשה הנידון לספק דרבנן, ולכאורה לפי הש"ך צ"ע למה לומר בזה סד"ר להקל. ולפי התוה"ש ניחא דבאיסור עצמו לא היה ספק כלל ולכן מעולם לא נידון הספק כספק דאורייתא, וכל תחילת הספק היה המאורע של הנפילה ומתחילה נולד רק ספק דרבנן.

ולכאורה צ"ע ליישב המשנה בתרומות שהביא הפר"ח עם התוספתא במקואות [פ"ב ה"ד ומובאת בר"ש שם פ"ב ה"ד] שהובאה לעיל שהחזו"א למד ממנה כהש"ך, דבתערובת חד בחד אסורה אף בדרבנן, ואף כשנאבד אחד מהן. והפר"ח הנ"ל כתב דנראה דאיסור מטומאה לא ילפינן. [הפר"ח לא הביא את התוספתא דמקואות, אך כוונתו לומר דאף להרשב"א שפסק כר' יוסי שאוסר בחזקת איסור י"ל דבאיסור כה"ג נקטינן להקל וכפי שהביא ראה מהמשנה דתרומות].

11. ולכאורה הטעם לחילוק זה הוא שבדין ספק אחד בנוף וכו' סמך הש"ך במקום הפ"מ וסעודת מצוה על הסוכרים שהטעם דל"א סד"ר בזה הוא מטעם קם דינא, שכבר הוכרע הספק לאיסור קודם שנתערב, ולכן כשלא נודע הספק עד שנתערב י"ל דלא אמרינן קם דינא, אך בספק שנתגלגל לדרבנן נתבאר לעיל שלדעת הש"ך הא דאין מקילין לומר בזה ספק דרבנן להקל אינו מטעם קם דינא אלא מטעם אחר, ולכן אין להקל גם כשלא נודע הספק עד שנתגלגל לדרבנן, והפמ"ג ורע"א המובאים להלן סוכרים שגם בדין ספק שנתגלגל לדרבנן יש לסמוך בהפ"מ על מהריב"ל שנקט טעם האיסור משום קם דינא.

קנין הלכה

ביצה של תרנגולת שהיא ספק נבילה

הפרי חדש [כללי ספק ספיקא ס"ק ח] הביא את יסודם של הד"מ והש"ך [שספק שיסודו דאורייתא ומצד אחר נעשה דרבנן אין להקל בו], והקשה דא"כ למה היקל הש"ך [סי' פו ס"ק יא] בביצה של עוף שהיא ספק נבילה, דנהי שביצת נבילה אסורה רק מדרבנן, מ"מ כיון שהתרנגולת עצמה אסורה מדין ספק דאורייתא, א"כ יש להחמיר גם בספיקות דרבנן הקשורים לה. ותירץ הפר"ח דכיון שהתרנגולת והביצה הם תרי גופי, לכן אין החומרא שמחמירים בתרנגולת גורמת להחמיר גם לענין הביצה. וכסברא זו כתב גם בשו"ת רע"א [סי' סד ד"ה ולענ"ד וד"ה וראיה].¹²

והשער המלך [פרק י מקואות כלל ו ד"ה וראיתי למרן] כתב טעם אחר להקל בביצת ספק נבילה, דדוקא במקום שהספק נולד בדאורייתא ורק אח"כ נהפך להיות דרבנן אין מקילין מדין סד"ר, אבל בביצת נבילה, באותה שעה שחל הספק על התרנגולת בתורת ספק דאורייתא, חל הוא על הביצה בתורת ספק דרבנן, ובכה"ג אין להחמיר.

ס"ק ב

ספק דרבנן שיש בו חזקה לאיסור

שורש הדין הוא במחלוקת תנאים המובאת בנגמ' [עירובין דף לה:]: גבי אדם שטמא בטומאה קלה אשר יש ספק אם טבל אם לא טבל, דר"מ סבר דמטהרין אותו מספק ור' יוסי מממאן. וברעת ר' יוסי פליגי תרי לישני בנגמ', ללישנא קמא ר' יוסי לא החמיר אלא באיסור שיש לו עיקר מן התורה כגון טומאה, דשם טומאה יש לה עיקר מה"ת, וללישנא בתרא ר' יוסי מממאן בכל גווני. מחלוקת כעין זו נמצאת גם במס' ידים [פ"ב מ"ד] לגבי ספק בנמילת ידים [כגון נטל ידיו במים שיש ספק אם הם כשרים לנמילה] או בטומאת ידים [היו ידיו טמאות ונסתפק אם נגע בככר], ושם ת"ק מטהר ור' יוסי מממאן [וכן הוא סתמא דמשנה טהרות פ"ד מ"א].

להלכה: ברשב"א [סי' תא] מבואר דפסק להלכה כר' יוסי, והטעם משום דר"מ ור"י הלכה כר"י, אך הרמב"ם [פ"י מקואות ה"ו, פי"ד אבות הטומאה הי"א] פסק דספיקו טהור, וטעמו משום דסתמא דמתניתין דטהרות מטהרת והוא ת"ק כר"י במשנה. והש"ך [כללי ס"ם] הביא רק את דעת הרשב"א ופסק בפשיטות לאיסור, וצ"ע שלא הביא כלל את דעת הרמב"ם, וכרכרי הש"ך נקט גם החוות דעת בקיצור כללי ס"ם [אות כ].

אמנם הפר"ח [סי' קי ס"ק מט כללי ס"ם ס"ק טו] הביא את דעת הרמב"ם דמקילין גם כנגד חזקה, וע"ע בפמ"ג שצ"י להשו"ע [יו"ד סי' רא סעיפים סז-עא] שמוכאים בהם פסקי הרמב"ם שהיקל בזה.

ספק שאין לו עיקר מהתורה

ע"י בש"ך [כלליו הארוכים] שכתב דיש להחמיר בזה אף בספק שאין לו עיקר מהתורה, וטעמו משום דלפי לישנא בתרא יש להחמיר אף בספק שאין לו עיקר מהתורה. ובספר תורת השלמים דן להקל בזה וסיים בצ"ע. ובשו"ת נוב"י [סי' סה] כתב להקל באין לו עיקר מן התורה.¹³

ביאורים והערות

12. וכתב רע"א ראה לדין זה מהרמב"ם [פי"ד אבות הטומאה ה"ח], חבית שהיא מלאה משקין ופשט הטמא את ידו לתוכה, ספק נגע במשקין ספק לא נגע, המשקין טמאין מחמת ספק דאורייתא והחבית טהורה, דאף שמשקין טמאין מטמאין כלים אין זה אלא מדרבנן מגזירת יח דבר, ולא החמירו בספק, ומבואר שאין מחמירין בתרי גופי.

13. הפמ"ג [ש"ד ס"ק כ] הביא את דברי התוס' [שבת דף לד. ד"ה שניהם] והרא"ש [שם סי' כב] בשם ר"ח ור"ת, והרשב"א והר"ן

קנין הלכה

ספק הינוח

בשו"ע [או"ח סי' שצד] מבואר דאם יש ספק אם הניח עירובי חצירות או לא הניח ה"ז אסור. והקשה המג"א דהא בס"י רסא הכשיר השו"ע עירוב חצירות שהונח בין השמשות, 14 וכתב דאולי בספק אם הונח גרע טפי.

והיינו דדוקא אם ידוע שנעשה מעשה של הנחת עירוב אלא שנולד בו ספק כגון הניח בבין השמשות בזה מקילין בעירובי חצירות, אך כשיש ספק אם העירוב הונח כל עיקר, בזה אף בע"ח מחמירין.

והפמ"ג [שפ"ד ס"ס ס"ק כ] וכן הפת"ש [שם] הביאו את דברי המל"מ [פ"ד בכורות ה"א ד"ה וראיתי] שכתב דלפי"ז צ"ל דמה שהיקל ר"מ בספיקות בטבילה בטומאה קלה, [וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע וכדלעיל], היינו כשידוע שנעשה מעשה טבילה ורק לא ידוע אם נעשה כראוי, ולא בספק על עיקר המעשה, וכתב המל"מ דמשום זה נקטה המשנה לשון "טמא שירד למבול", והכוונה שידוע שנעשה מעשה רק שיש ספק בכשרות הטבילה.

אמנם הקשה המל"מ מהרמב"ם [פ"ו ברכות ה"ו, הובא בשו"ע או"ח סי' קס ס"א] שכתב ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו טהור, ומשמע דאף כשיש ספק על עיקר הדבר מטהרין, וכן הקשה גם הברכי יוסף [או"ח סי' קפו ס"ק ד]. והפמ"ג [פתיחה להלכות נט"י] כתב דאולי יש לדחוק שהכוונה שידוע שנעשה מעשה נטילה והספק הוא אם נטל כראוי, אך אם יש ספק אם עשה מעשה נטילה אין להקל.

והשער המלך [פ"י מקואות] הקשה על היסוד הנ"ל מהגמ' ברכות [דף כא]. ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא, מ"ט קריאת שמע דרבנן, ומבואר שאף בכה"ג דספק אם נעשה עיקר המעשה מקילינן בדרבנן. [ודן לדחות דאפשר דרק בספק במצוה דרבנן הקלו, ולא בספק איסור כגון בספק אם הניח עירוב]. עוד הביא ראייה מהט"ז [יו"ד סי' סט ס"ק כד] שאם אשה בשלה בשר ואח"כ נסתפקה אם מלחה אותו מתחלה התיר הט"ז משום דספיקא דרבנן לקולא. [והוסיף דאין לומר דיש חזקה לאיסור שלא נמלח, דכנגד זה יש רוב להיתר דרוב פעמים מולחת את הבשר קודם הבישול].¹⁵

ס"ק כא

בש"ך מובאים שני דינים

[א] איסור דרבנן שנתערב חד בחד דינו כספק דרבנן שיש בו חזקת איסור, [שנתבאר לעיל (ס"ק כ) שדעת הש"ך להחמיר בזה כהרשב"א], והטעם משום דאיתחזק איסור בתערובת זו.

המקור של הש"ך לחידוש זה הוא הרשב"א [תשובה סי' תא], ושם אכן מבואר שהרשב"א דימה תערובת שנתערב בה איסור לספק שיש בו חזקת איסור. [והתורת השלמים (אות לח) כתב דאין ראייה מהרשב"א, שתערובת חד בחד חשיבא כחזקת איסור]. והפמ"ג [ש"ד ס"ק כא] כתב דיש מקום לאיסור בציור הנ"ל של הש"ך מטעם אחר, ע"פ דברי הרשב"א בתורת הבית [בית ד שער

ביאורים והערות

והמרדכי דאם עירב עירוב תחומין בזמן בין השמשות ה"ז פסול, ולמדו כך מהברייתא [עירובין דף לו]. דאין מכשירין ספק עירוב תחומין אלא כשיש לעיר חזקת כשרות, כגון כשיש ספק מתי נאבד, ולא נתפרש בדבריהם טעמם למה החמירו בספק עירובי תחומין. והפמ"ג כתב הטעם משום שיש לאדם חזקת תחום ביתו, [ואין חזקה זו מובאת בדברי הראשונים הנ"ל]. ונמצא דלפי הפמ"ג פסקו כל הנך ראשונים שספק דרבנן שיש בו חזקה לאיסור אסור, וזה אף כשאין לו עיקר מהתורה [שמבואר בגמ' עירובין (דף לו)]. שלתחומין אין עיקר מהתורה]. אמנם מפשטות לשון הראשונים משמע שנקטו לאסור אף ללא חזקת תחום ביתו, וצ"ל דס"ל דהחמירו טפי בספק תחומין.

14. דדוקא בעירובי תחומין החמירו הראשונים בהונח בין השמשות וכפי שהבאנו בהערה הקודמת.

15. ועיי"ש בפת"ש שהביא עוד מדברי הט"ז [סי' קיג ס"ק יא] שהיקל בפת שאפה עכו"ם ויש ספק אם חיתה הישראל בגחלים, וכן ציין לדברי הש"ך [סי' קיב ס"ק כ] שכתב בשם השערי דורא להתיר פת שאפה נכרי ויש ספק אם הכשיר הישראל את התנור.

קנין הלכה

ב דף כה: [דתערובת חד בחד חשבינן כל חד כגופו של איסור, ולכן לא אמרינן בזה סד"ר להקל.¹⁶
 (ב) עוד הוסיף הש"ך דאף באופן שנאבדה אחת מהחתיכות ויש לפגנו רק חתיכה אחת, מ"מ דיינינן לה כחתיכה שיש לה חזקת איסור ומחמירין בה.¹⁷

עיין בחזו"א [סי' לח ס"ק ה] שהביא ראיה לדברי הר"ן שאין להקל בתערובת של איסור דרבנן חד בחד אף כשנאבד אחד מהן, מהתוספתא במקואות [הובאה בר"ש שם פ"ב מ"ב], דאם יש ב' מקואות האחד כשר והאחד פסול ואין יודעים איזה פסול, ואדם שנמא טומאה קלה טבל באחת מהן ואח"כ נגע בטהרות, ושוב נמא בטומאה קלה וטבל במקוה השנייה ואח"כ נגע בטהרות אחרות, נמצא שיש לפגנו תערובת של טהרות שחלקן טמא בטומאה קלה [מכאן אדם שטבל במקוה הפסול] וחלקן טהור, ואיתא בתוספתא דאלו ואלו תלויות, והיינו דכולן אסורות מספק.

עוד מבואר בתוספתא דאפילו נאבדו הראשונות אכתי האחרונות תלויות, כיון שנאבדו אחרי שנולד הספק של התערובת, ומבואר מזה דלא אמרינן סד"ר לקולא בתערובת חד בחד אף בטומאה קלה דרבנן, וכתב החזו"א דזה להדיא כהש"ך [כללי ס"ס כאן 18 והפר"ח [כללי ס"ס אות טו] נחלק על הש"ך, והביא שבמשנה [פ"ו תרומות מ"ה-מ"ו הובאה ברמב"ם פ"ג תרומות הי"ג] מבואר דלא כהש"ך, דאיתא התם שאם היו ב' קופות האחת חולין והאחת תרומה ואין יודע איזו תרומה ואיזו חולין, ונפל מאחת מהן לחולין באופן שיש בודאי רוב, אך אין שיעור אחד ממאה לכטל תרומה [דבטל מן התורה ולא מדרבנן] אמרינן בזה דכיון שספיקא דרבנן לקולא מקילין לתלות שחולין נפלו לתוך החולין, וחזינן דאף בתערובת חד בחד אין אוסרים מהך טעמא דכל חד מינייהו בחזקת שהוא איסור.¹⁹

וכתב הפר"ח הטעם משום דספיקא דרבנן לקולא אף כשיש חזקת איסור, ואזיל לשיטתו דלעיל [ס"ק כ]. והנה מכל אריכות דברי הפר"ח וראיותיו שם משמע שהיקל אף כשלא נאבדה החתיכה אלא שתיהן קיימות, אמנם בקיצור הכללים כתב הפר"ח להקל רק בנאבדה חתיכה והביאוהו התוה"ש. וע"ע בתוה"ש מה שהביא בזה בשם השעה"מ.²⁰ ובס' קיא [ס"א] הובא דין זה של ב' חתיכות איסור והיתר שנפלה אחת מהן לקדירה שתלינן דהיתירא נפל, והש"ך [ס"ק ד] כתב דאיירי דוקא באופן שהחתיכות לא נתערבו אלא ידענו כל אחת מהן היא, ורק איננו יודעים איזו חתיכה נפלה.

ביאורים והערות

16. והנה הש"ך עצמו [להלן ס"ק כד] הביא את דברי הרשב"א האלו, וצ"ב למה לא כתב הכא לאסור מטעם זה. ואולי לא ברירא להש"ך אם הרשב"א כתב דבריו גם באיסור דרבנן שנתערב [דהרשב"א איירי באיסור תורה שנתערב]. עוד י"ל דכיון שהש"ך בא לחדש עוד דאף כשנאבד אחד מן התערובות ה"ו אסור, י"ל שנסתפק אם גם ככה"ג אמרינן דהוי כגופו של איסור.

17. הבית מאיר הביא מהגמ' [כריתות דף יח] דלמאן דס"ל שלא חייבה התורה אשם תלוי אלא היכא דאיבע איסורא, שנתערב חלב בשומן ואכל חתיכה אחת משתי חתיכות, מ"מ חייב אף אם נאכלה אחת החתיכות ע"י נכרי ונשארה רק חתיכה אחת, שגם בה אמרינן דהוי ספק חמור של איבע איסורא וחייב אשם תלוי.

18. אמנם אין להוכיח מזה כהש"ך [ס"ק כ] דספיקא דרבנן אסור כשיש חזקת איסור, די"ל שהטעם לאיסור הוא מחמת הטעם האחר שהבאנו בשם הפמ"ג, דתערובת חד בחד הוי כל חד כגופו של איסור.

19. ולכאורה צ"ע ליישב המשנה בתרומות שהביא הפר"ח עם התוספתא דמקואות [פ"ב ה"ד שהובאה בר"ש שם פ"ב מ"ב] שהבאנו לעיל שהחזו"א למד ממנה כהש"ך, דתערובת חד בחד אסורה אף דרבנן ואף כשנאבד אחד מהן. והפר"ח הנ"ל כתב דנראה דאיסור מטומאה לא ילפינן. [הפר"ח לא הביא את התוספתא דמקואות אך כוונתו לומר דאף להרשב"א שפסק כר' יוסי לטמא בחזקת איסור, י"ל דבאיסור כה"ג נקטינן להקל וכפי שהביא ראיה מהמשנה בתרומות].

20. התורת השלמים [אות לו-לז] כתב דיש לדון על מש"כ הש"ך דהוי כאיתחזק איסורא, דהא איתחזק נמי היתירא וא"כ שקולים הם ונימא סד"ר להקל. עוד האריך התוה"ש לדון על עיקר דברי הש"ך [ס"ק כ] שאסר סד"ר בחזקת איסור.

קנין הלכה

ס"ק כב-כג

מה שכתב הש"ך שאיסור דרבנן שנתערב יבש ביבש באינו מינו צריך שישים במקום שאין הפסד כ"כ, עיין בכללי ס"ם [הארוכים] שהש"ך כתב דכן ביאר בס' קט. אמנם לפנינו בס' קט [ס"ק ט] כתב הש"ך בפשימות דא"צ שישים [כיון שבדרבנן לא גזרינן שמא יבשל ויתן טעם], ולא כתב שבמקום שאין הפסד כל כך בעי שישים. גם הפר"ח [ס' קט ס"ק ז] והגוב"י [ס' ל] והחכמת אדם [כלל נא ס"א] נקטו כהש"ך דא"צ שישים. והמנחת יעקב [כלל לט דין י] והגר"א נקטו דבעינן שישים אף באיסור דרבנן כיון שהוא מין בשא"מ.

במקרה שנפלה חתיכה אחת לים, א"נ שנאבדה חתיכה אחת אף שהיא נמצאת בעולם, כתב הש"ך דיש להתיר מחמת כל הצירופים דלעיל:

- [א] מדינא בטל ברוב וא"צ שישים, ורק מחמת חומרא צריך שישים כשאין הפסד כ"כ.
 [ב] מתוך שאחד נאבד יש כאן ספק אם האיסור נמצא לפנינו, ובדרבנן יש להקל. [ועוד שע"י שנאבד אחד אין זה תרתי דסתרי להקל בכולם].
 [ג] ובפרט שיש כאן תרי דרבנן [עיקר האיסור דרבנן, וגם יש ביטול ברוב מן התורה].

לעיל [סעיף ז] הובא בשו"ע ההיתר של נפלה לים, אך שם לא קיימים צירופים אלו [דמיירי שנתערב איסור תורה, וגם מיירי בדבר חשוב שמדרבנן בודאי אינו בטל], ושם לא מהני נאבד אא"כ נאבד מן העולם או למקום שלא שכיח שיימצא, וכמו שכתב הש"ך לעיל [ס"ק מג]. וגם הצריכו שם לאכול שנים שנים, וגם שלא יאכל אדם אחד הכל ביחד, אך בג"ד לא קפדינן לאכול ב' ב'. [ולענין אי רשאי אדם אחד לאכול כולם יחד, עיין בפמ"ג [ש"ד ס"ק כה] שנסתפק].

ואם נתערב ברוב היתר איסור דרבנן שהוא דבר חשוב ומן הדין אינו בטל, כתב הש"ך [ס"ק כג] שבוה דינו כאיסור תורה שנתערב, ואין להתיר בנפל אחד לים אלא לפי הכללים שנתבארו לעיל בשו"ע [סעיף ז].

ס"ק כד

הש"ך כתב לאיסור תערובות חד בחד בדרבנן שנפל אחד מהן לרוב היתר, ובכללים הארוכים נתבאר שני טעמים לאיסור: [א] כיון שנתבאר לעיל [ס"ק כא] שתערובת חד בחד חשיבא כחוקת איסור, א"כ יש הכרעה לאיסור על החתיכה שנפלה ואין כאן ס"ם.

[ב] בתערובת חד בחד חשבינן כל חד כגופו של איסור.

והפמ"ג [ש"ד] הביא את דברי התורת השלמים [ס"ק מ] שהתיר בזה, וחלק על שני טעמי הש"ך הנ"ל:

[א] מה שכתב הש"ך דיש כאן הכרעה של חוקה לאיסור, כתב התוה"ש שהרשב"א לא כתב דתערובת חד בחד חשיבא חוקת איסור אלא רק לענין שלא נתיר את כל החתיכות, וע"ז כתב הרשב"א דעל כרחינו חתיכה אחת אסורה, אך באמת אין הכרעה ודאית של חוקה לאיסור על כל חתיכה, ואדרבה כשם שאתחזק איסורא אתחזק נמי היתירא.

[ב] עוד הוסיף דבלא"ה נראה שהעיקר להקל בספיקא דרבנן אף כנגד חוקה.²¹ ומה שכתב הש"ך דכל חתיכה חשיבא כגופו של

21. בדברי רע"א [ס' צב] על הש"ך [ס"ק טז] נתבאר טעם נוסף להתיר את התערובת, דכיון שהוא ספק בדרבנן לכן אמרינן שאני אומר

קניין הלכה

איסור, כתב התורה"ש [ס"ק מא] שברשב"א ובאו"ה משמע שרק כשנתערב איסור דאורייתא חד בחד אמרינן דכל חד כגופו של איסור.²²

ס"ק בה

ספק איסור תורה שנתערב בחתיכה של היתר חד בחד, כתב הש"ך דכל אחד מהתערובות חשיב כגופו של איסור, והיינו דחשבינן לכל אחד מהתערובות כאילו הוא הספק איסור, ונפק"מ שאם נתערבה חתיכה אחת ברוב היתר אין בזה היתר דס"ס, כד"ן ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת.

גם ברמ"א [סעיף ט] משמע דין זה לאיסור, עיי"ש שכתב שלגבי ספק איסור מקילינן שא"צ ג' תערובות אלא די בב' תערובות, ומשמע שבכל תערובת בעינן רוב חתיכות של היתר, הא אם התערובות הראשונה תהיה חד בחד לא יהא היתר, וכמבואר בש"ך כאן.

ס"ק בז-לב

ספק ספיקא כנגד חזקה

הפוסקים נחלקו בד"ן ס"ס במקום דאתחזק איסורא אם מותר:

- א. בספר איסור והיתר [כלל כו דין ב] אסר בזה, עיי"ש דאיירי בשוחט תרנגולת שלא בדק בסימנים אחר השחיטה, וכתב דאף אם נתערבה ברוב היתר אסרינן לה משום שהספק הראשון [אם שחט רוב הסימנים] הוכרע לאיסור מכח חזקת איסור של הבהמה.²³ והיינו דס"ל דאין להתיר ס"ס במקום חזקה.²⁴
- ב. הדרכי משה [סי' נו ס"ק טו] הביא את דברי האו"ה הנ"ל,²⁵ וחלק עליו וכתב שיש להתיר זאת כמבואר בשו"ת

ביאורים והערות

דהיתירא נפל לתערובת, וכדלקמן [סי' קיא ס"א]. אמנם להש"ך לשיטתו [סי' קיא ס"ק ד] אין מקילין בכה"ג שנתערב חד בחד, דבדרבנן כל חד כאילו הוא איסור, אך לפי הפר"ח והכו"פ שחלקו על הש"ך והתירו גם כשנתערבו החתיכות ואח"כ נפלו, ה"נ הכא יהא מותר. ומשמע שרע"א נקט כן לדינא.

22. תוספת עיון

עיינן בפמ"ג [ש"ד ס"ק כד] שכתב דאם איסור שאינו בגדר דבר חשוב נתערב חד בחד, ואח"כ נתערבה חתיכה אחת מתערובת זו בחתיכה שלישית, יש בזה ביטול ברוב, כיון שכרגע יש חתיכה אחת של איסור ושתי חתיכות של היתר.

ורע"א בגליין השו"ע [סי' צב על הש"ך ס"ק טז] הביא את דברי החוות דעת [סי' קיא] שכתב דבאופן הנ"ל רק ב' החתיכות האחרונות מותרות, אך החתיכה הראשונה שנתערבה רק פעם אחת חד בחד אינה ניתרת, שלגביה לא נשתנה הספק ואין בה אלא תערובת חד בחד, ומשמע שרע"א מסכים בזה להחור"ד.

והיד יהודה [סי' קיא ס"ק ג] כתב דהפמ"ג מתיר גם את החתיכה הראשונה, וכן נקט היד יהודה עצמו שם.

23. לכאורה כוננת האו"ה בזה דאף להמתירין ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, אין להתיר בציור הנ"ל משום שהחזקה מכרעת את הספק וה"ז כודאי איסור שנתערב.

24. בענין דין זה אם הוא מן התורה או דמן התורה הס"ס עדיף ורק בדרבנן החמירו, הביא בספר בדי השולחן [כללי ס"ס אות יא ביאורים ד"ה אם] את דברי הבית יצחק לרי"א חבר שכתב להוכיח מתוס' חולין [דף כח:]: בשם הר"ר שמעון, שס"ס מועיל מהתורה גם נגד חזקה.

25. עיי"ש בדרכי משה שהביא מדברי האו"ה שאסר גם בספק טריפות שנוול בבהמה. אמנם הש"ך כבר העיר שהאו"ה לא התייחס לספק טריפות אלא לספק שחיטה כגון בסכין שנפגמה, כמבואר להלן שלדעת הש"ך יש לחלק בין שני הדינים.

קנין הלכה

הרשב"א [סי' תא],²⁶ וכן כתב הרמ"א [סעיף זה]. והמשאת בנימין [סי' לח] חלק עליו ונקט כהאו"ה. והט"ז [ס"ק טו] והש"ך [נקוה"כ ס"ק יז ובכללי ס"ס ס"ק כז-כט] חילקו בין שני אופנים: [א] במקרה שהחזקה סותרת להדיא את הספק אין ס"ס מתיר, דהחזקה מכרעת, וכגון בהמה שאירע בה ספק ספיקא בשחיטה, כגון שאחר השחיטה נמצאה בה פגימה מסופקת ואבדה הסכין, דיש ספק שמא אינה פגימה כלל ואת"ל שזו פגימה אולי נפגמה אחר השחיטה בעצם המפרקת, ושני הספיקות באים לומר שהבהמה נשחטה כדון, והחזקה מנוגדת לזה ואומרת שלא נשחטה כדון, בכה"ג מכרעת החזקה את הס"ס וה"ז אסור, ובכה"ג איירי בספר או"ה ואסר. [ב] אך במקרה שהחזקה אינה סותרת להדיא את הספיקות, אלא רק באה להכריע את הדין לאיסור, וכגון עוף שנשמט הגף ואין ידוע אם נשמט מחיים או אחר שחיטה, ואת"ל שנשמט מחיים אולי לא ניקבה הריאה, דחזקה זו אינה סותרת לספיקות, דאין החזקה מכרעת כלל שניקבה הריאה, אלא החזקה באה להכריע באופן כללי שהעוף אסור כשם שהיה אסור מחיים, בכה"ג מהני ס"ס להתיר.²⁷ וכתב הש"ך שבזה גם האו"ה יתיר.

הפר"ח [כללי ס"ס ט"ז] חלק על הט"ז והש"ך וכתב דיש להתיר ס"ס כנגד חזקה בכל גווני אף בספק בשחיטה, וכתב דכן משמע בתשובת הרשב"א [סי' תא]. ובטעם ההיתר כתב דכבר נתבאר ברשב"א הנ"ל דס"ס דינו כרוב, דרוב צדדים להקל, ובדינים מסויימים אף הקילו בו יותר מרוב [כמבואר בסוגיא דכתובות (דף יב.) לענין דיני יוחסין], וכיון שרובא וחזקה רובא עדיף, ה"ה ס"ס וחזקה ס"ס עדיף. ובטעמים של הט"ז והש"ך שאסרו בס"ס בשחיטה, כתב הפמ"ג [ש"ד כללי ס"ס אות כז] דהוא מדרבנן, דכשם שבדין רובא כנגד חזקה אסרו חכמים בגמ' [בכורות דף כ:]: משום דאמרינן סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע לה רובא, כן בדין ס"ס כנגד חזקה. וכסברא זו הביא גם רע"א [שו"ת סי' לז] בשם הפנ"י בכתובות [קו"א אות מו].

חזקה הסותרת רק לאחד הספיקות

כתב הפמ"ג [ש"ד כללי ס"ס אות כח] דבאופן שהחזקה סותרת רק ספק אחד, כגון אם אירע ספק בשחיטה ואח"כ נתערבה החתיכה [למאן דשרי ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת], א"נ כשנודעו ב' הספיקות יחד [במקום הפסד מרובה וסעודת מצוה],

ביאורים והערות

26. בפוסקים האריכו בביאור דברי הרשב"א בתשובה הנ"ל. עיין בט"ז [ס"ק טו] שהעתיק לשונו, ועי' בש"ך [כללי ס"ס ס"ק כז-כט] שכתב שיש בדברי הרשב"א הרבה ט"ס ולכן קשה להסיק ממנו דברים ברורים.

[ויש ליתן את הדעת בדברי הרשב"א הנ"ל, וכן בדברי הש"ך והפר"ח (כללי ס"ס אות טז) שנקטו בלשונם שהנידון הוא אם ס"ס מהני במקום שאתחזק איסורא, וכללו בזה ב' אופנים: (א) ס"ס המתנגד לחזקה קמייתא, כגון שיש חזקה של אינו זכוח והס"ס בא לומר שנשחטה כהוגן. (ב) איסור שנתערב בהיתר מיקרי תערובת זו בשם אתחזק איסורא, ואת"ל דס"ס לא מהני במקום חזקה, אין זה מועיל גם בצירור הנ"ל. ועיין בדבריהם שלא חילקו בין הנידונים הנ"ל, וכן עיין בספר תורת השלמים על כללי ס"ס אות לח].

27. הט"ז [ס"ק טו] הביא דבשו"ת משאת בנימין הקשה דלענין ספק טריפות אין החזקה סותרת כלל, דהחזקה רק אומרת שאינו זכוח ואינה אומרת שנטרף. וכתב הט"ז שבתוס' יבמות [דף ל: ד"ה אשה] מפורש שגם באופן זה החזקה של האיסור מחיים אוסרת, וכבר הביא כן הדרכי משה [סוף סימן לא] דיש בכה"ג חזקת איסור. ועיין בש"ך [סי' נ ס"ק ג] שהביא שבשו"ת מהר"ם לובלין תמה דהא תוס' הנ"ל חוזרים בהם במסקנא ונוקטים שבספק טריפה אין חזקה לאיסור [וכן הקשה הדגמ"ר סי' קי על הט"ז ס"ק טו הנ"ל]. הפמ"ג [מ"ז ס"ק טו] תמה על הט"ז שהוא עצמו כתב [סי' מה ס"ק יט] שתוס' חזרו בהם במסקנא. וכתב הש"ך דאפשר שתוס' כתבו כן רק אליבא דרבה בסוגיא דיבמות הנ"ל, ואנן קיי"ל כאביי ורבא שם בסוגיא, ומסיק הש"ך שאין מהסוגיא דיבמות ראייה ברורה לנידון זה אם יש חזקה לאיסור בספק טריפות.

קנין הלכה

אין להתיר לכו"ע וה"ז אסור מדינא, דכנגד ספק אחד מכריעה החזקה והו"ל כודאי איסור, ורק כאשר שני הספיקות מתנגדים לחזקה אמרינן דהוי כעין רובא וחזקה ושרי.

וכן כתבו החוות דעת [כללי ס"ס אות כז] והשב שמעתתא [שמעתתא א פרק יח], ומשמע שנקטו שבאופן זה גם לפי הרמ"א יהא אסור.

אמנם עיין בפמ"ג [מ"ז לעיל סוף ס"ק י] שכתב בדעת הט"ז סברא הפוכה, דמה שאסר הט"ז [ס"ק טו] חזקה הסותרת לס"ס כגון בס"ס בשחיטה, היינו כאשר החזקה סותרת לשני הספיקות, אך כשהחזקה סותרת רק ספק אחד כגון בסכין שנמצאה פגומה אחר השחיטה ונתערבה החתיכה, בזה י"ל דכיון שהספק של התערובת הוא ספק השקול מצרפינן את הספק הראשון [שמא אירעה הפגומה אחר השחיטה] אף שהחזקה סותרת לו, דמ"מ מצטרף ספק זה לרוב.

וע"ע בשו"ת רע"א [סי' לו ד"ה וביותר] שהסתפק בנידון זה של חזקה המנגדת לאחד הספיקות, אם גרע טפי והחזקה מכרעת, או עדיף טפי.

חזקה הסותרת שלשה ספיקות [ס"ק בת, לב]

הפוסקים נחלקו בחזקה הסותרת ג' ספיקות:

- א. הט"ז [ס"ק טו] נקט דבאופן המבואר לעיל שהחזקה סותרת את הספיקות אין להתיר גם כשיש כמה וכמה ספיקות, וכן נקט בשו"ת משאת בנימין וכ"כ התורת השלמים.
- ב. הש"ך [נקה"כ על הט"ז ס"ק טו וכן בכללי ס"ס אות כח] כתב להתיר, וכן כתב הנוב"י [אה"ע סי' סג], וכתב הש"ך בטעם הדבר דנהי שהחזקה מכרעת את הספק הראשון והוי כודאי איסור, מ"מ יש מעתה ב' ספיקות נוספים להיתר.²⁸

ס"ק לג

כתב הש"ך ב' דינים:

- א. ספק שיש בו תלייה לאיסור אינו ספק, וצ"ע לדברי הב"ח [סוף סי' ג] שכתב דאם נמצאה לאחר שחיטה כנף העוף שמוטה, לא מושינן ספק שמא נשמטה אחר השחיטה, כיון שהשוחטים רגילים לעקם את אנפי העוף כשתופסין אותן לשחיטה, תלינן שעיקום זה גרם לשבירת הכנף, וממילא אין כאן ס"ס.
- ב. ספק השכיח יותר לאיסור אינו ספק, וצ"ע הש"ך למה שכתב לעיל [סי' ג ס"ק ג] בשם תוס' [יבמות דף ל: ד"ה אשה וחולין דף מג: ד"ה קסבר] דהא דחוששין לספק דרוסה ולא אמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת, הוא משום שדרוסה שכיח.²⁹

ביאורים והערות

28. הש"ך נקט דוגמא של ס"ס כנגד חזקה בבהמה שנשחטה ונמצאה ספק פגימה בסכין ואבדה הסכין [עיינן פמ"ג ש"ד ס"ק לב], ומלבד הספק בעצם הפגימה יש גם ספק אם הפגימה אירעה בעור לפני שחיטת הסימנים, או במפרקת לאחר שחיטת הסימנים, ונתערבה בהמה זו בבהמה שחוטתה כראוי ופרשה החתיכה מאחת הבהמות, שבחתיכה זו יש ג' ספיקות, אולי פירשה מהבהמה שנשחטה כראוי, ואת"ל שפירשה מהבהמה המסופקת יש בה ס"ס וכנ"ל. וכתב הש"ך דדוקא לגבי החתיכה שפירשה ה"ז כג' ספיקות, אך לגבי עצם הבהמה שנתערבה חד בחד אין כאן היתר של ג' ספיקות, דתערובת חד בחד חשיבא כל חד וחד כגופו של איסור. ואזיל הש"ך לשיטתו לעיל [ס"ק ז] שיש לחלק בין התערובת עצמה דחשבינן כל חד כגופו של איסור, ובין חתיכה שפירשה שאותה דנים בפ"ע ואינה כחלק מהתערובת. ועיין לעיל [ס"ק ז] שהבאנו שהחוו"ד ורע"א תמהו על הש"ך בנקודה זו שחידש שפירשת החתיכה מהתערובת גורמת לה שינוי בדין.

29. עיין בפמ"ג [ש"ד ס"ק לג] שהקשה דעיקר המחלוקת של ר"י ור"ת בספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת הוא מנידון ספק דרוסה שנתערב, דר"ת חשיב לה ס"ס ור"י חולק. והרי לפי הטעם שכתבו תוס' שדרוסה שכיח א"כ אין כאן ס"ס כלל. וכתב הפמ"ג דיש ליישב

קנין הלכה

וכתב הפמ"ג [ש"ד ס"ק לג] שדברי הש"ך [ס"ק לג] יש בהם נפק"מ בין לדיני ספק ספיקא [באם אחד הספיקות שכיח טפי לאיסור או שיש בו תלייה לאיסור דאין כאן ס"ס], ובין לענין ספק דרבנן, דאין אומרים ספיקא דרבנן לקולא בספק שיש בו תלייה לאיסור או שצד האיסור שכיח טפי.

ספק ספיקא שאינו שקול

א] בדברי הש"ך מתבאר כאן שאף אם אחד מהספיקות אינו שקול לא משוינן ס"ס, והטעם משום שאינו בגדר ספק כלל. וכך מבואר גם במגן אברהם [סי' תסז ס"ק יח] לגבי קדירה שנמצאה בה חיטה ויש ספק אם באה מהתרנגולת או נפלה אח"כ, וגם יש ספק אם החיטה החמיצה או לא החמיצה, וכתב המג"א בתחילת דבריו דכיון שהתרנגולת אוכלת חטים לכן שכיח טפי שהחיטה היתה בתרנגולת ואין כאן ס"ס.³⁰ וכן נקט המ"ז [סי' קצ ס"ק ב] בדיון כתמים, דלא עבדינן ס"ס ספק באו מעלמא, ואת"ל מהאשה אולי מהצדדים ולא מהמקור, דכיון שרוב דמים באים מן המקור, לכך אין כאן ס"ס. גם הפמ"ג נקט דאין זה ס"ס והביא ראיה לזה מתוס' [כתובות דף טז.] שכתבו דאין עושין ס"ס שמא מוכת עץ, כיון שאינו שכיח.³¹ ב] הסדרי טהרה [יו"ד סי' קפו ס"ק טו ד"ה אמנם] וכן הפנ"י [כתובות דף טז. בקונטרס אחרון] כתבו שגם ס"ס שאינו שקול היו ס"ס. וכן כתב הגר"ז ביו"ד [סי' לא ס"ק טו]. ומעמם משום שיסוד ההיתר של ס"ס נתבאר בשו"ת הרשב"א [סי' תא] שהוא משום דס"ס כרוב, דיש רוב צדדים להיתר, וא"כ כאשר ספק אחד שקול די בכך שבספק השני יהיה מיעוט צדדים להיתר כדי שבסך הכל יהיה רוב צדדים להיתר.³²

ביאורים והערות

ולא ביאר מהו ישוב הדברים. ולכאורה נראה דתוס' לא נתכוונו לומר שהואיל ודרוסה שכיח לכן אין כאן ספק וה"ז ודאי שנדרסה, אלא רק כתבו טעם להא דלא מכריעין את הספק מכח חזקה, דבהמה שנשחטה בחזקת היתר עומדת כמבואר בחולין [דף טז:]. וע"ז אמרו דמתוך שדרוסה שכיח ה"ז מריע את כח החזקה וחוזר להיות כספק השקול, ולכן נקט ר"ת דספק דרוסה שנתערב הו" ס"ס. והש"ך למד מדבריו אלו דממילא במקום שאין חזקה להיתר רק ספק וצד האיסור שכיח טפי, ה"ז מכריע את הספק ואין כאן ס"ס. 30. עיי"ש במג"א שכתב בהמשך דבריו לחלק, בין ציור שצד האיסור שכיח מאד כספק דרוסה שבזה לא עבדינן ס"ס, לבין ציור שגם המיעוט שכיח קצת דבזה עבדינן ס"ס. 31. וכבר הובאה ראיה זו במג"א [סי' תסז הנ"ל] בשם הב"י [אה"ע סי' ו] וכן בט"ז הנ"ל [סי' קצ].

32. תוספת עיון

הסד"ט הביא ראיות לדבריו מכמה ציורים בגמ' שאמרו בהם סמוך מיעוטא למחצה והחשיבו זאת לרוב, כגון ביכמות [דף קיט.]. באשה שאין לבעלה אחים והלכה חמותה למדינת הים, דאין חוששין שמא נולד לבעלה אח [ותהא זקוקה ליבום אם מת בעלה], דאף שרוב נשים מתעברות ויולדות מ"מ יש מחצה נקבות ומיעוט מפילות והו" הזכרים מיעוטא. [ועוד הביא הסד"ט ב' ראיות מעין אלו]. ולכאורה יש לחלק דהתם לאו מדיון ס"ס אתינא עלה אלא מדיון רוב, דאכן בעולם יש מחצה זכרים ומחצה נקבות וכן יש מיעוט מפילות, משא"כ בדיון ס"ס שאין כאן רוב ממש אלא רוב צדדים, בזה סובר הש"ך דספק שאינו שקול אין מחשבין בו את צדדי המיעוט כלל. [ובספר בדי השולחן ציין להחיות דעת (בית הספק ס"ק יא) שכתב כעין סברא זו, דגם במקרה שאין זה רוב ממש, מ"מ אם צדדי הספק רגילים ומצויים בעולם אפשר להחשיב זאת כמחצה על מחצה ולצרף לזה את המיעוט, אך ספק במאורע חד פעמי לא שייך לקרותו מחצה על מחצה ולא עבדינן מיניה רוב].

קנין הלכה

ס"ק לד

ספק חסרון ידיעה

עיין לעיל [סי' צח ס"ג] שכתבנו בזה, ונרחיב כאן בפרטים נוספים:

המקור בראשונים לסברא זו שספק חסרון ידיעה אינו בגדר ספק הוא במרדכי [ע"ז סי' תתנד], גבי אדם שאינו יודע לשער אם יש שישים בהיתר כנגד האיסור. וכתב המרדכי מסברא שאין זה בגדר ספק כיון שדעת שומים אינה בגדר ספק. גם הרשב"א בתורת הבית כתב יסוד זה לענין ספק אם יש שישים, והרשב"א למד זאת מהגמ' [חולין דף צז:]: גבי כחל דמשערין בכולו ולא במאי דנפיק מיניה, דמנא ידעינן.³³

ספק חסרון ידיעה לכל העולם

הפוסקים נחלקו בספק חסרון ידיעה אשר בזמננו אין כל העולם יודעים לבררו, אי חשיב ספק או דאכתי אינו בגדר ספק: א. הט"ז [סי' צח ס"ק ו] נקט שבאופן זה ה"ז בגדר ספק, וראייתו מתום' [חולין דף יא. ד"ה אתיא] שכתבו לגבי גבינות שנעשו מבהמה ואחרי השחיטה נמצא בה סירכא ויש לחוש שהחלב הוא חלב מריפה ואסור מן התורה, דיש להתיר הגבינות מחמת ס"ס: (א) אולי באו הסירכות אחרי החליבה של החלב ממנו נעשו הגבינות האלו. (ב) יש סירכות שיש להן בדיקה בנפחה ובפושרים רק אנן מחמירין, לכך הווי סירכות אלו בגדר ספק, וכ"כ הרא"ש וכך פסקו הטוש"ע [סי' פא ס"ב]. גם הסדרי מחרה [סי' קצ ס"ק צה ד"ה ואע"ג] נקט כן, דספק לכל העולם הוי ספק. ב. הש"ך [נקה"כ על הט"ז סי' צח ס"ק ו' הנ"ל] כתב שכל דבריו החוקים, ומשמע שסובר שבכל גווי לא חשיב ספק.³⁴ גם הבית שמואל [אה"ע סי' קנה ס"ק לד] [לענין בדיקת קטנה אם הגדילה ואינה יכולה למאן, דאמרינן שגם גומות הווי סימן גדלות אף כשאין שערות, ואין אנו בקיאים לבדוק אחרי זה] כתב שחסרון ידיעה לכל העולם הוי בגדר חסרון ידיעה ולא הוי ספק. וכך הביא גם רע"א [בהגהות לשו"ע יו"ד סי' קצ סעי' מו] בשם ספר תפארת למושה [בענין בדיקה אם הכתם היה לפני הכיבוס או אחריו].

לחלבה: כתב הפמ"ג [ש"ד ס"ק לד] להקל בזה במקום הפסד מרובה.

ביאורים והערות

33. ומבואר לכאורה ברשב"א שלא חילק בין ספק חסרון ידיעה לכל העולם לבין ספק חסרון ידיעה לאדם פרטי. והר"ן [דף לה: מדפי הרי"ף] כתב טעם אחר בהא דהחמירו בכחל, דאי אזלינן לקולא [לשער במאי דנפיק מיניה] יהיו כל האיסורים בספק, וכל אחד ואחד יבוא לשער במה שנראה בעיניו, ולפיכך ראו חכמים להשוות מדותיהם, אבל במה שבא באקראי בעלמא כגון תבשיל שנשפך בזה יש להקל, והובאו דברי הר"ן בבי" [סי' צח] ובש"ך שם [ס"ק ט].

34. עיי"ש בש"ך שכתב שאין להביא ראייה מדברי התוס' [חולין דף יא.] שהביא הט"ז, משום דהתם מדינא כשר דהא אפשר לבדוק בפושרין ובנפיתה, אלא דמחמירין ואמרינן דלא בקיאינן אנו בבדיקה הלכך ודאי ספק מעליא הוא. וצ"ע דהא בסי' נה [ס"ק ג] כתב הש"ך שהיות ואין אנו בקיאים באיעכול ניביה לא עבדינן מיניה ס"ס, ולמה לענין סירכות נקט דהוי שפיר ס"ס. וי"ל דלענין סירכות לא מיירי בשלא כסדרן, דלא לו לא מהניא בדיקה כמבואר בגמ' [דף מו:]: אלא מיירי בסירכות כסדרן שמבואר בגמ' דכשר, אלא שאנו מחמירין להצריך בדיקה ומוסיפין להחמיר שאיננו בקיאים בבדיקה ולכן מטריפין חלק מהסירכות, ובכה"ג נקט הש"ך דהוי ספק מעליא, ורק רבנן תיקנו שלא לבדוק, אך לענין שאר בירורים בטריפות כגון אי איעכול ניביה, בזה הוי חסרון ידיעה ולא הוי ספק כלל אף שהוא לכל העולם.

קנין הלכה

וכתב הפמ"ג דנמצא שיש בזה ג' דרגות:

[א] ספק חסרון ידיעה לאדם פרטי לא הוא ספק לכו"ע.

[ב] ספק חסרון ידיעה לכל העולם נחלקו בו הפוסקים, ויש להקל במקום הפ"מ.

[ג] ספק כללי, כגון כחל שאיננו יודעים כמה נפיק מיניה [וה"ה שאר חתיכות שאיננו יודעים כמה בלעו], וכן ספק כמה בלעה קדירה אין זה ספק כלל, [אי משום שגם חסרון ידיעה לכל העולם לא הוא ספק וכהרשב"א, אי משום טענת הר"ן שכל אחד יבוא לשער לפי אומד דעתו ולכן השוו חכמים דבריהן].

ספק חסרון ידיעה שנאבד

לגבי ספק חסרון ידיעה שנאבד [ועכשיו לא שייך לבדוקו או לשערו] יש להבחין בין שני מקרים:

- א. אם הוא ספק לחכם אחד, ויתכן שחכם אחר יוכל לבדוקו, וכגון שכשאינו יכול לשער אם יש שישים בתבשיל כנגד חתיכת האיסור שנפלה לתוכו, בזה אמרינן דכאשר נשפך התבשיל הוא ספק מעליא, שהרי קודם שאבד לא היה זה בגדר ספק ולא הכרענו לאיסור, דאפשר שיתברר הספק.
- ב. אם הוא ספק חסרון ידיעה לכל העולם:

- [א] כתב רע"א [הגהת שו"ע יו"ד סי' קצ סעיף מו] בשם התפארת למושה והלבושי שרד [פתיחה למריפות העצמות ס"ק לה] דכיון שפסקנו לחומרא קודם שאבד, אין לנו להקל עתה כשאבד, [והיינו להסוברים שספק חסרון ידיעה לכל העולם לא הוא ספק], ואף כשלא נודע הספק עד אחר שאבד כתב הלבו"ש לאסור.
- [ב] בספר כרי השולחן הביא שהפמ"ג התיר בזה, ושכן כתב הדעת תורה [סי' נג קו"א אות קפח] בשם תשובת רע"א בכת"י. 35

ספיקות בדיון [שאינם ספק במציאות]

כתבו הב"ש [אה"ע סי' קנה ס"ק לב] והפר"ח [סי' ל ס"ק ה] דדבר שנסתפקו בו בנמרא ולא הכריעו, לא חשיב ספק לומר בו ספיקא דרבנן לקולא או ס"ס לקולא, דגם זה הוא כספק חסרון ידיעה.

וכל שכן דבר שנסתפקו בו הראשונים או דבר שנסתפק בו המורה הוראה שבאה שאלה לפניו, אין זה בגדר ספק. 36

ביאורים והערות

35. תוספת עיון

גדר ספק חסרון ידיעה

מלשון המרדכי שספק חסרון ידיעה דעת שוטים הוא, משמע שמן התורה אין זה בגדר ספק.

והנה הש"ך [סי' נה ס"ק ג] כתב שספק חסרון ידיעה לא חשיב ספק גם לענין דיני ס"ס ולא רק לענין ספיקא דרבנן לקולא, [ולכן לא היקל הש"ך בספק שנשמה הירך מחיים לצרף לקולא ספק נוסף אם איזכור ניכיה].

והוסיף דזה לא כשו"ת משאת בנימין [סי' נ] שכתב להקל בס"ס ולמד דבריו מהאור"ה, ופירש המ"ב הטעם משום שספק חסרון ידיעה הוא שפיר ספק מהתורה ורק מדרבנן החמירו שלא ייחשב ספק, ולכן לענין ס"ס י"ל דלא החמירו.

ועיין בבדי השולחן שהעיר שמדברי המ"ב משמע שכתב דבריו רק לענין מקרים שכתבו הפוסקים בהלכות טריפות שאין אנו בקיין בבדיקה, ועל זה כתב המ"ב שאין זו אלא חומרא דרבנן, ולכן מן הדין חשבינן ליה כספק, משא"כ לגבי שאר ציורים של ספק חסרון ידיעה י"ל שמודה המ"ב דמן התורה אין כאן ספק, אך בלשון הש"ך לא משמע שחילק בזה.

36. ולענין דבר שנשאר בגמ' בתיקו הביא התוה"ש [מחודשים שלו ס"ק ט] שיש אומרים דגם זה כשאר ספק שבגמ' דהוי כחסרון ידיעה בעלמא, ויש אומרים דכיון שסיימו בגמ' בתיקו ה"ו נחשב כספק חסרון ידיעה לכל העולם. וכתב הפמ"ג [ש"ד מחודשים שלו ס"ק ד] להקל בזה בתיקו בספק דרבנן. ובסי' נט [מ"ז ס"ק א] כתב הפמ"ג להקל במקום הפ"מ לענין ס"ס.

קנין הלכה

אך דבר שנחלקו בו ראשונים או אחרונים והמחלוקת שקולה, ששוין הן בחכמה ובמנין, הוי בגדר ספק ולא חסרון ידיעה, כיון שכל דיעה אמרה דעתה בבירור ואנו מסופקים כמאן הילכתא.³⁷

ספק ספיקא שאפשר לברר

בענין ספק ספיקא שאפשר לברר ויתכן שימצא איסור, נחלקו הראשונים והפוסקים:

- א. הרמ"א [סי' קי"ט] כתב שא"צ לברר [לענין עוף שנשמט הגוף ויש ס"ס, ספק נשמט לאחר שחיטה, ואת"ל קודם שחיטה ספק ניקבה הריאה] ומקורו בפסקי מהרא"י [סוף סי' מז].
- וכן הביאו התורת השלמים [ס"ק מז] והגר"א [ס"ק לה] מתוס' [ע"ז דף לה: ד"ה אי] ומהרא"ש [שם סי' לה] שהקשו דמה בכך שסתם כלי עכו"ם אינן בני יומן מ"מ נטעמיה קפילא, ותירצו דכיון שיש ס"ס לקולא לא הטריחוהו חכמים. עוד הביאו הש"ך והגר"א שם מדברי הסה"ת והסמ"ג באשה שראתה ג"פ מחמת תשמיש ונאסרה לבעלה, דשרינן לה להנשא לבעל שני מחמת ס"ס, ספק אולי הדרם בא מן הצדדים, ואת"ל מן המקור אולי בבעל שני לא תראה, ולא חייבה לבדוק בשפופרת אולי יתברר שהדרם מן המקור, ומבואר שאפשר לסמוך על ס"ס אף באפשר לברר איסורו.³⁸
- ב. הש"ך הביא מדברי הרשב"א [חולין דף נג. ד"ה כי פליגי] שאין סומכין על ס"ס כשאפשר לברר, עיי"ש שהקשה בדספק דרוסה יש ס"ס, אולי לא דרם הארי בהמה זו, ואת"ל דרסה אולי שלא כנגד החלל. ותירץ דשמא י"ל דלא שרינן ס"ס אלא היכא דא"א למיקם על בוריו וכו', וסיים הרשב"א דכן הדין נותן.³⁹ [גם ברף מז: כתב הרשב"א שלא סמכו על ס"ס בענין סירכות הריאה משום שאפשר לברר בנפיהה ובפושריה].

וכתב הש"ך לדינא דנראה דהיכא שהבהמה לפנינו ואין הפסד בדבר וגם אין טורח, יש לבדוק.

דרגת הטורח שהצריך הש"ך לברר

בענין מש"כ הש"ך שאם אין טורח בדבר צריך לברר, יש לעיין כמה צריך לטרוח בזה. ויש ללמוד מהראיות שהביא שבדיקת בהמה כנגד כל החלל [שמא נדרסה] וכן בדיקת אשה בשפופרת לא חשיבי טורח מרובה, ובדרגת טורח כזו צריך לברר.

ומאידך כתב הפמ"ג [ש"ד ס"ק לה] שבמקרה שאפשר לברר בקל כגון ע"י שאלה מסתבר שגם הרמ"א יצריך לשאול, וכעין מה שמצינו בגמ' [פסחים דף ד.]. שנסתפקו במשכיר בית לחבירו בארבעה עשר בניסן אם חזקתו בדוק, והקשו ע"ז בגמ' דלמאי נפק"מ בספק זה, לישייליה, ולא סמכו על חזקה שבדקו במקום שאפשר לברר בקל. וכן פסק הרמ"א [סי' א ס"א] דאם אדם שחט ואיננו מכירים אותו, דמן הדין אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין, מ"מ אם הוא לפנינו צריך לבדוק אם הוא מומחה.

ביאורים והערות

37. ולענין ס"ס בפלוגתא דרבוותא כאשר שני הספיקות הן בפלוגתא ולא במציאות, הביא התוה"ש מחלוקת ודעתו נוטה להקל, ורע"א [שור"ת סי' לז] לא ניח"ל להקל בזה אלא אם יש עוד צד קולא.

38. ראה להלן מה שהבאנו בשם הנוב"י והחוות דעת ורע"א שכתבו שאם א"א לברר ב' הספיקות ולהחליט הדבר לאיסור ודאי אין זה בגדר דאפשר לברר, ולשיטתם אין ראייה מהסה"ת והסמ"ג בענין רמ"ת.

39. התוה"ש [ס"ק מז] וכן הבית מאיר ציינו לדברי הרשב"א [תורת הבית בית ב' שער ג דף מז:]: שתירץ תירוץ אחר בהא דלא הקלו באדם שנכנס לעדר מדין ס"ס, [ונדחק הרשב"א לומר שכל הבהמות בכלל הספק דאפשר שכולן נדרסו, ולכן אין ס"ס לומר שמא בהמה זו לא נדרסה], ומכאן שלהלכה לא ס"ל להרשב"א שצריך לברר.

קנין הלכה

אפשר לברר רק ספק אחד

במקרה שאפשר לברר רק ספק אחד [ואם יתברר ספק זה לאיסור ישאר רק ספק אחד ויהא דינו כספיקא דאורייתא ולחומרא] כתב הנוב"י [סי' מג ד"ה ואומר אני] שאין זה בנדר אפשר לברר וא"צ לברר ספק אחד, וכך כתבו גם החוות דעת [קיצור כללי ס"ם אות לה] ורע"א [שו"ת סי' עז].

[אמנם מהש"ך והגר"א שלמדו מדברי הסה"ת והסמ"ג בענין בדיקת שפופרת שא"צ לברר, מוכח דלא נחתי לחילוק זה וחייבים לברר גם באופן זה].

ספק דרבנן שאפשר לבררו

כתב הפמ"ג [מחודשים ס"ק ו] וכע"ז התורת השלמים [מחודשים דידיה ס"ק יג] דאם אפשר לברר בקל אין סומכין על סד"ר לקולא, אך א"צ לברר ע"י טורח.⁴⁰

ס"ק לו

הש"ך האריך לומר שאין לחדש ספק ספיקא מעצמנו, ומה שלא הובא בגמ' ובפוסקים יש להחמיר בו. וציין הש"ך למרדכי [יבמות סכ"א] שהביא תשובת ר"ב שאין להקל בס"ם כיון שמצינו מקרים בגמ' שלא הקלו בס"ם, והחוות דעת העתיק דברי הש"ך. אמנם התורת השלמים [ס"ק מט] ציין לתשובת מהרי"ט [סי' ב] שכתב שחכם שהגיע להוראה רשאי להורות גם בדיני ספק ספיקא, אך רק ידקק היטב בעומק וברוחב הענין עד שיוציא הדין לאמיתו.⁴¹

ביאורים והערות

40. הפוסקים ציינו לדין המבואר בשו"ע או"ח סי' קס [סי"א] דספק נטל ידיו ספק לא נטל ספיקו לקולא, ומ"מ יש אומרים שאם יש לו מים אחרים יחזור ויטול כיון שאפשר לו לצאת בקל מן הספק. וציין הגר"א לגמ' [ע"ז דף לז:]: שגם לענין ס"ט ברה"ר שספיקו להקל מ"מ אם אפשר לו בקל לטבול יעשה כן. וכע"ז זה כתב הרא"ש [פ"ק בכורות סי' י] לענין דיני ס"ס שאם היו שתי בהמות מבכורות וילדו שני זכרים ונקיבה, באופן שיש לפנינו פטר חמור אחד בודאי ולגבי השני יש ס"ס לקולא, ספק נולדו שני הזכרים מבהמה אחת ואין כאן שני פטרי חמורים, ואת"ל נולד כל אחד מבהמה אחרת אולי הנקיבה נולדה לפניו, ומ"מ כיון שאפשר לתקן הדבר בקל ע"י שיפריש שה לפדיון פטר חמור וישאירונו בידו יעשה כך.

41. תוספת עיון

עשיית ס"ס וספק דרבנן לכתחילה

כתב הרמב"ם [פ"ו עירובין ה"ג] שאם עירב עירובי תחומין בזמן בין השמשות העירוב חל, ומ"מ אין עושין כן לכתחילה אלא צריך לערב מבעוד יום. וכתב המ"מ טעמו של הרמב"ם, דנהי דספיקא דרבנן לקולא מ"מ אין לו לבא לבית הספק שיהא תחילת העירוב בספק. וכן כתב הרא"ם [ביאורו לסמ"ג הלכות מגילה] דלכתחילה אין לעשות ספיקא דרבנן וכן אין לעשות לכתחילה ס"ס דאורייתא, [והביאו הפר"ח (כללי ס"ס אות ד) ונחלק עליו כדלהלן]. ועיין בפמ"ג [כללי ס"ס המחודשים ס"ק ז] שכתב דאין לעשות בידים ספיקא דרבנן, משום דהוי כמבטל איסור לכתחילה.

וכן כתב המג"א [סי' י ס"ק יא] בענין בגד שחציו פתוח וחציו סתום דהוי ספק אם חייב בציצית, וכתב השו"ע שאין יוצאין בכגד זה בשבת משום דיש בזה ספק איסור, דלהך צד שהבגד פטור מציצית חשיבי הציציות משאוי. וכתב המג"א דנראה שאף לכרמלית אין יוצאין בו, דאסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחילה.

אמנם הא"ר כתב על דברי המג"א האלו די"ל דבמקום הספק לא גזרו רבנן כלל איסור וא"כ שרי אף לכתחילה.

גם הפר"ח [כללי ס"ס ס"ק ד] כתב דשרי לכתחילה, וציין לדברי הרשב"א [שו"ת סי' תצז], ובספר נהר שלום ה"י ציצית [סי' י] הביא את דברי הפר"ח ופסק כדבריו. והאחרונים ציינו לדברי תוס' [מנחות דף סו. ד"ה זכר] והרא"ש [פסחים פרק י סי' ב] שכתבו שמותר לספור ספירת העומר בזמן שהוא ספק חשיכה דספיקא דרבנן לקולא. [אמנם הר"ן בפסחים (דף כח. בדפי הרי"ף ד"ה ומיחייבין) כתב על דברי התוס' והרא"ש הנ"ל דאין זה נכון להכניס עצמו בספק לכתחילה, ומטעם זה כתב השו"ע (או"ח סי' תפט ס"ב) שהמדקדקים אינם סופרים

קנין הלכה

סעיף י

מקור הדין הוא בשו"ת הרא"ש [כלל כ סי' ז' הובא בב"י], ונתבארו בו שני טעמים להיתר הכבשים:
 [א] כיון שלא ברור לנו שמעורבת טריפה בין הכבשים הכשרים יש להעמידם על חזקת כשרות, וכמו שאמר רב הונא בהמה בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך במה נמרפה, וכ"ש הכא שיש להעמיד את הכבודק בחזקת צדיק שלא יצאה תקלה מתחת ידו.
 [ב] כיון שהבודק העיד שידע מהטריפות הזו ולא נתערבו הכבשים, אמרינן בזה דע"א נאמן באיסורין כיון שלא אתחזק איסורא.

ביאורים והערות

ספירת העומר עד שיחשיך, וציין הגר"א לדברי הר"ן האלו].
 ועיין במשנ"ב [סי' י ס"ק יד] שהביא שהאחרונים נחלקו על דברי המג"א הנ"ל, וציין גם לדברי הנה"ש הנ"ל שנקט כהפר"ח. [וכן ציין לדברי הארצות החיים שהיקל בזה, אמנם הארצה"ח צירף כמה סברות נוספות להקל בזה].
 אמנם כבר כתב התורת השלמים [כללי ס"ס סי"ג] דבמקום שאין טורח ראוי שלא לסמוך על ספיקא דרבנן לקולא, ועפי"ז כתב בספר בדי השולחן [ד"ה בכל] דכ"ש שאין לו להכניס עצמו לספיקא דרבנן במקום שאפשר להחמיר בלי טורח.

